

Ebelikte Afet Farkındalığı ve Hazır Bulunuşluk

Hilal Kabakçı¹,
Reyhan Aydın Doğan²

Özet

Afetler, ani ve uzun süreli etkileriyle sağlık sistemlerini zorlamakta ve özellikle gebeler, lohusalar, yenidoğanlar ve çocuklar gibi kırılgan grupların sağlık hizmetlerine erişimini ciddi biçimde etkilemektedir. Afet yönetimi yalnızca müdahale odaklı bir süreç olmayıp; risk analizi, hazırlık, müdahale ve yeniden iyileştirme evrelerini kapsayan bütüncül bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu süreçte afet farkındalığı ve hazır bulunuşluk, sağlık hizmetlerinin sürekliliği ve olumsuz sağlık sonuçlarının azaltılması açısından temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ebelik mesleği, kadın, anne ve çocuk sağlığına yönelik uzmanlığı nedeniyle afet yönetiminin tüm aşamalarında stratejik bir role sahiptir. Ebeler; afet öncesinde risklerin belirlenmesi ve koruyucu hizmetlerin planlanması, afet sırasında güvenli doğum ve acil obstetrik bakımın sürdürülmesi, afet sonrasında ise anne ve bebek sağlığının izlenmesi ile psikososyal desteğin sağlanmasında aktif görev üstlenmektedir. Afet koşullarının gebelik ve doğum sürecini travmatik hâle getirebilmesi, nitelikli ve empatik ebelik bakımının önemini daha da artırmaktadır. Bu doğrultuda, ebelik eğitiminde afet farkındalığı ve hazır bulunuşluğun güçlendirilmesi, maternal ve neonatal sağlık çıktılarının iyileştirilmesi açısından kritik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir

1. Giriş

Toplunun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa,

- 1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ebelik Anabilim Dalı, Orcid: 0009-0002-0441-0894
- 2 Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Orcid: 0000-0003-4950-3699

teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur (*Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*, 2014).

Afetler, ortaya çıkardıkları ani ve uzun süreli etkiler nedeniyle sağlık sistemleri üzerinde ciddi baskı oluşturarak, özellikle kırılgan grupların sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Bu durum, afetlere yönelik yalnızca müdahale odaklı değil, aynı zamanda hazırlık ve farkındalık temelli bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli kılmaktadır. Afet farkındalığı ve hazır bulunuşluk, sağlık hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve afetlerin yol açabileceği can kayıplarının en aza indirilmesi açısından temel kavramlar arasında yer almaktadır (Gerçek Öter et al., 2023).

Ebelik mesleği; gebeler, lohusalar, yenidoğanlar ve çocuklar gibi afetlerden orantısız biçimde etkilenen gruplara yönelik bakım ve danışmanlık hizmetleri sunması nedeniyle afet yönetimi süreçlerinde stratejik bir konuma sahiptir. Afet öncesinde risklerin belirlenmesi ve koruyucu hizmetlerin planlanması, afet sırasında güvenli doğum ve acil obstetrik bakımın sürdürülmesi, afet sonrasında ise anne ve bebek sağlığının izlenmesi ve psikososyal desteğin sağlanması, ebelerin temel sorumluluk alanları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda ebelerin afet farkındalığına sahip olması ve afetlere yönelik bireysel ve mesleki açıdan hazır bulunmaları, maternal ve neonatal morbidite ile mortalitenin azaltılmasında belirleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

1.1. Afet Türleri

Afetler, doğal ve insan kaynaklı olmak üzere iki ana grupta ele alınmaktadır. Doğal afetler kendi içinde yavaş gelişen ve ani gelişen afetler olarak sınıflandırılmaktadır. Yavaş gelişen doğal afetler arasında şiddetli soğuklar, kuraklık ve kıtlık yer alırken; deprem, sel ve su taşkınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, çığ, fırtına ve hortumlar, volkanik patlamalar ile yangınlar ani gelişen doğal afetler arasında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra insan kaynaklı afetler; nükleer, biyolojik ve kimyasal kazalar, taşımacılık ve endüstriyel kazalar, aşırı kalabalıklardan kaynaklanan olaylar ile göç ve yerinden edilme süreçleri gibi durumları kapsamaktadır.

1.2. Türkiye’de Afet İstatistikleri

2024 yılında Türkiye genelinde çeşitli doğal afetler meydana gelmiş ve yıl boyunca toplam 7.767 afet olayı kaydedilmiştir. Bu olaylar arasında çığ ve aşırı kar-tipi yağışları 83, deprem 194, heyelan 332, orman yangınları 5.321, maden kazaları 19 ve su baskınları 1.818 vaka ile temsil edilmiştir. Özellikle orman yangınları ve su baskınlarının yıl içinde en yüksek sıklıkta görülen afet türleri olduğu dikkat çekmekte; bu durum iklim değişikliği, kuraklık, plansız

yerleşim ve artan çevresel risklerin afet sıklığı üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Genel tablo, 2024 yılının ülke açısından afet yoğunluğu yüksek bir yıl olduğunu göstermekte ve afet yönetimi, risk azaltma çalışmaları ile hazırlıklı olma düzeyinin önemini bir kez daha vurgulamaktadır. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2024)

2. Afet Yönetimi

Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonucunu doğuran olaylara zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş yeni bir yaşam çevresi oluşturulabilmesi için toplumca yapılması gereken topyekûn bir mücadele süreci. Afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkan ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir. (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2025)

2.1. Afet Yönetim Süreci

Risk analizi ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden iyileştirme olmak üzere birbiriyle ilişkili dört temel evreden oluşan bir süreçtir.

Risk analizi ve zarar azaltma evresi, tehlikelerin belirlenmesi, risklerin değerlendirilmesi ve bu risklerin etkilerini azaltmaya yönelik yapısal ve yapısal olmayan önlemlerin alınmasını kapsamakta olup afet yönetiminin en kritik aşamasını oluşturmaktadır.

Hazırlık evresi, olası afet durumlarına karşı bireylerin, kurumların ve toplumun bilgi, beceri ve kapasitesinin artırılmasını; eğitimler, tatbikatlar ve afet planlarının oluşturulmasını içermektedir.

Müdahale evresi, afetin meydana gelmesinin hemen ardından başlatılan arama-kurtarma, acil sağlık hizmetleri, barınma ve temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik faaliyetleri kapsamaktadır.

Yeniden iyileştirme evresi ise afet sonrası dönemde fiziksel, sosyal ve psikolojik iyileşmenin sağlanmasını, zarar gören altyapının onarılmasını ve toplumun afet öncesine benzer ya da daha dirençli bir yapıya kavuşturulmasını hedeflemektedir. Bu evrelerin her biri birbiriyle bağlantılı olup afetlere karşı etkin ve sürdürülebilir bir yönetim anlayışı için bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. (TÜBİTAK. (2022). *Afet yönetimi*. Ansiklopediler.)

2.2. Afet Farkındalığı

Afet farkındalığı, bireylerin ve toplumların olası afet risklerini tanıma, bu risklerin olası sonuçlarını anlama ve uygun önleyici davranışlar geliştirme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, sadece afetlerin meydana gelmesini beklemek yerine, önleyici ve hazırlayıcı stratejilerin benimsenmesini sağlar ve afetlerin can ve mal kaybı üzerindeki etkilerini azaltmada kritik bir rol oynar. Yüksek düzeyde afet farkındalığına sahip bireyler, erken uyarı sistemlerini takip etme, acil durum planlarını bilme ve güvenli davranışları uygulama konusunda daha yetkin oldukları için, afetler sırasında hem kendi güvenliklerini hem de çevrelerindeki insanların güvenliğini artırabilirler. Sağlık alanında, özellikle ebelik gibi kritik hizmet sunan meslek gruplarında, afet farkındalığı; riskli gebelerin, lohusaların ve yenidoğanların korunmasında, acil müdahale ve bakım süreçlerinin etkinliğinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu nedenle afet farkındalığı, sadece bireysel bilinçlenme değil, aynı zamanda kurumsal ve toplumsal hazırlığın da temel bileşeni olarak kabul edilmektedir (TÜBİTAK. (2022). *Afet yönetimi*. Ansiklopediler.).

Ebelikte afet farkındalığı; ebelerin olası afet durumlarını tanıma, riskleri değerlendirme ve afet sırasında kritik kararları alma kapasitesini ifade eder. Ebeler, özellikle gebeler, lohusalar ve yenidoğanlar gibi yüksek risk grubundaki bireylerle yakın çalıştıkları için afet farkındalığına sahip olmaları hem bireysel hem de toplumsal sağlık sonuçlarını doğrudan etkiler. Literatür, afet farkındalığı yüksek olan ebelerin, afet öncesinde riskli durumları belirleyip önleyici önlemler alabilme, afet sırasında güvenli ve etkin müdahale gerçekleştirebilme ve afet sonrasında bakım ve psikososyal destek sağlama konusunda daha yetkin olduklarını göstermektedir. Bu nedenle ebelik eğitim programlarında afet farkındalığının artırılması, simülasyon ve tatbikat uygulamalarıyla desteklenmesi, mesleki yeterlilik ve toplumsal direnç açısından kritik bir gereklilik olarak kabul edilmektedir

2.3. Afetlerde Hazır Bulunuşluk

Afetlere hazırlık sürecinde bireysel ve kurumsal hazır bulunuşluk, farklı düzeylerde risklerin tanımlanması ve yönetilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bireysel hazır bulunuşluk, bireylerin afet öncesinde tehlikeleri tanıma, gerekli kaynak ve bilgiye ulaşma, kendi güvenliklerini sağlayacak davranışları sergileme ve afetin ilk kritik döneminde kendi kendine yetebilme kapasitesini ifade eder; bu kapasite, afet planlaması ve kültürel bağlamda risk algısı, önceki afet deneyimi, bilgi ve öz-etkililik gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca birey düzeyinde hazırlığın güçlendirilmesi, sadece kendi güvenliğini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel dayanıklılığına katkı

sağlar. Buna karşılık kurumsal hazır bulunuşluk, örgütlerin afet öncesinde stratejik planlama, risk analizleri, kaynak tahsisi ve eğitim programları aracılığıyla afetlere karşı sistematik bir savunma mekanizması geliştirmesini kapsar; bu bağlamda kurum kültürü, bilgi yönetimi, liderlik ve kriz iletişimi gibi faktörler, organizasyon içindeki afet hazırlık kapasitesini doğrudan biçimlendirir.

Kurumsal düzeyde gerçekleştirilen hazırlık faaliyetleri, afet yönetim sisteminin bütünlüğünü ve sürekliliğini artırarak toplumsal müdahale etkinliğini güçlendirir ve kurumların hem kendi personelini hem de hizmet verdikleri toplulukları afetlere karşı daha dirençli hâle getirmesine olanak tanır. Bu iki düzeydeki hazır bulunuşluk türü, afet yönetiminin ayrılmaz parçaları olarak görülmeli ve koordineli planlama ile sürekli eğitim programları aracılığıyla desteklenmelidir (Sadiq vd., 2025).

3. Afet ve Acil Durumlarda Ebelik Hizmetlerinin Önemi

Afet tıbbi yardım ekipleri, toplumun acil sağlık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla farklı disiplinlerden uzmanların bir araya gelmesiyle oluşturulmaktadır. Bu ekiplerde görev alan personelin, afet koşullarında hızlı, güvenli ve nitelikli bakım sunabilme becerisine sahip olması temel bir gerekliliktir. Ebeler, kadın, yenidoğan ve çocuk sağlığına ilişkin uzmanlıkları nedeniyle bu ekiplerin vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilir ve savunmasız grupların korunmasında kritik bir rol üstlenir (Durmuş vd., 2025).

Ebelik mesleği, afet yönetiminin tüm aşamalarında aktif bir şekilde yer almakta; gebeler, lohusalar, yenidoğanlar, çocuklar ve cinsel şiddet mağdurlarına yönelik bakımın sürekliliğini sağlayarak maternal ve neonatal morbidite ile mortalitenin azaltılmasına doğrudan katkı sunmaktadır. Güvenli doğum hizmetleri, emzirme danışmanlığı, üreme sağlığı, aile planlaması ve enfeksiyonların önlenmesi gibi temel sağlık hizmetlerinin kesintiye uğramaması, toplum sağlığı açısından hayati öneme sahiptir. Ayrıca, afetlerde ebelik hizmetlerinin sürdürülmesi yalnızca klinik bakım ile sınırlı kalmayıp, kadınların güvenli bir ortamda desteklenmesi, psikososyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılmasını da kapsamaktadır. Bu nedenle afet planlarında ebelerin görevlerinin açık bir şekilde tanımlanması, gerekli eğitim ve ekipman desteğinin sağlanması ve sahadaki etkin çalışmalarının desteklenmesi zorunludur (Durmuş vd., 2025).

Afetler tüm toplumu etkilese de, gebeler, lohusalar, yenidoğanlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplar bu süreçlerden çok daha ağır şekilde etkilenmektedir. Afetlere bağlı ölümlerin önemli bir bölümünün bu gruplarda

görülmesi, özel sağlık hizmetlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Afet yönetiminde görev alan ebeler; afet bölgelerinde temel ebelik bakımının sürdürülmesi, cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerinin devamlılığının sağlanması, anne-yenidoğan-çocuk sağlığına yönelik koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin yürütülmesi ve ilgili kurumlarla iş birliği içinde çalışılması gibi kritik sorumluluklar üstlenmektedir (Durmuş vd., 2025).

Travmatik yaşam olayları ve olumsuz koşullar, normal ve fizyolojik bir süreç olan doğumun travmatik bir deneyime dönüşmesine neden olabilir. Bu noktada ebelik bakımının niteliği belirleyici bir rol oynar. Ebe; antenatal ve postnatal dönemde düzenli ve kaliteli izlem yapmalı, olası riskleri erken dönemde fark edebilmelidir. Bakım süreci, kadının yaşadığı deneyimlere ve kültürel özelliklerine uygun şekilde planlanmalı; empatik ve destekleyici bir iletişim yaklaşımı benimsenmelidir (Mucuk ve Özkan, 2021).

Kadının anksiyetesini azaltmaya ve baş etme becerilerini geliştirmeye yönelik girişimler öğretilmeli, doğum süreci boyunca sürekli destekleyici ebelik bakımı sağlanmalıdır. Duygusal destek kapsamında refakatçi desteğinin sunulması, kadının kendini güvende hissetmesine katkı sağlar. Yapılan araştırmalar, doğum desteğinin artırılmasının anksiyeteyi azalttığını ve kadınların doğum deneyiminden duyduğu memnuniyeti yükselttiğini göstermektedir (Mucuk ve Özkan, 2021).

Afetler, gebe kadınların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyerek yaşam kalitesini düşürmektedir. Afet sonrası barınma, ekonomik sorunlar ve yer değiştirme gibi etkenler sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmakta, stres düzeyini artırmakta ve sağlıksız davranışlara yol açabilmektedir. Bu durum anne ve bebek sağlığı açısından ek riskler oluşturmaktadır. Bu nedenle ebelerin afet sonrası dönemde gebelere yönelik gebelik izlemi, doğum ve emzirme desteği ile birlikte sağlık ve sosyal hizmetleri kapsayan bütüncül bir bakım sunması büyük önem taşımaktadır. (Ekinci & Ipek, 2023)

4.Sonuç

Afetler, toplumun tamamını etkilemekle birlikte, gebeler, lohusalar ve yenidoğanlar üzerinde daha ağır ve kalıcı sağlık sonuçlarına yol açmaktadır. Bu durum, afet yönetimi süreçlerinde ebelik hizmetlerinin vazgeçilmez bir bileşen olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ebelerin afet öncesi, sırası ve sonrasındaki rolleri; güvenli doğum hizmetlerinin sürdürülmesi, anne ve bebek sağlığının korunması, psikososyal desteğin sağlanması ve sağlık hizmetlerinin sürekliliğinin güvence altına alınması açısından hayati öneme sahiptir.

Bu bağlamda, afet planlarının obstetrik ve neonatal bakım odaklı olarak yapılandırılması, ebelerin görev tanımlarının afet yönetimi içinde net bir şekilde belirlenmesi ve sahada etkin görev alabilmeleri için gerekli eğitim, tatbikat ve ekipman desteğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca lisans ve lisansüstü ebelik müfredatına afetlerde ebelik konularının entegre edilmesi, mesleki yeterliliği artırarak toplumsal direnç düzeyine katkı sağlayacaktır. Afetlere karşı güçlü ve sürdürülebilir bir sağlık sistemi oluşturulmasında, afet farkındalığı yüksek ve hazır ebelerin varlığı temel belirleyicilerden biridir.

Kaynaklar

- Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü. (2014). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Durmuş, M., Durmuş, A., & Demiralp, N. (2025). Ebelik öğrencilerinde afet bilinci algısı ve afete müdahale öz yeterlilik durumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Black Sea Journal of Health Science*, 8(6), 283–289. <https://doi.org/10.19127/bshealthscience.1750385>
- Ekinci, N., & İpek, C. (2023). Kahramanmaraş depremlerinde yıkılan binaların temel nedenleri.
- Sadiq, A.-A., Dougherty, R. B., Entress, R., Adhikari, B., McCoy, K. W., Rott, E., Chikoto-Schultz, G. L., & Maharajh, S. (2025). Mitigating and preparing for disasters at the organizational level: A global systematic literature review. *International Journal of Disaster Risk Science*, 16(2), 201–213. <https://doi.org/10.1007/s13753-025-00630-9>
- T.C. İşleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2025). *Afet türleri*. <https://www.afad.gov.tr/afet-turleri>
- TÜBİTAK. (2022). *Afet yönetimi*. TÜBİTAK Ansiklopediler. <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr>